Helsingin käräjäoikeus

Asia: U 82/2022 vp Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksista Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiveiksi tuotevastuusta ja tekoälyyn liittyvästä vastuusta

Helsingin käräjäoikeus kiittää mahdollisuudesta saada lausua valtioneuvoston kirjelmästä eduskunnalle komission ehdotuksista Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiveiksi tuotevastuusta ja tekoälyyn liittyvästä vastuusta.

Ehdotusten sisällöstä ja tavoitteista

Käräjäoikeus pitää kannatettavana uuden tuotevastuudirektiivin tavoitetta siitä, että direktiivillä päivitettäisiin niitä sääntöjä, jotka koskevat valmistajan ja eräiden muiden tahojen vastuuta viallisista tuotteista. Kannatettavaa on myös pyrkiä varmistamaan korkeatasoinen kuluttajansuoja sekä tasapuoliset toimintaedellytykset ja oikeusvarmuus yrityksille. Käräjäoikeus pitää kannatettavana tekoälyä koskevien kansallisten vastuusääntöjen yhdenmukaistamista, jotta tekoälyn aiheuttamien vahinkojen uhrit saavat saman tasoisen suojan kuin tuotteiden aiheuttamien vahinkojen uhrit yleensä. Käräjäoikeus pitää kannatettavana myös pyrkimystä tekoälyä hyödyntävien yritysten oikeudellisen epävarmuuden vähentämiseen vastuukysymyksissä.

Uudessa tuotevastuudirektiivissä tuotteen viallisuuden ja vahingon välistä syy-yhteyttä koskevaa näyttötaakkaa on tarkoitus keventää uusilla olettamasäännöksillä. Ehdotetussa tekoälydirektiivissä syy-yhteyttä koskevaa näyttötaakkaa on tarkoitus keventää olettamasäännöksillä tuottamustapauksessa. Olettamasäännösten osalta käräjäoikeus pitää tärkeänä, että voimaansaattaminen tehdään tarpeeksi selvästi ja ymmärrettävästi. Käräjäoikeuden arvion mukaan lisätarkastelua vaatii sen määrittäminen, mikä on näyttökynnys sovellettaessa olettamasäännöksiä ja sen määrittäminen jääkö näyttökynnyksen harkinta viime kädessä tuomioistuinten tehtäväksi.

Käräjäoikeus kiinnittää ehdotusten sisällön suhteen huomiota siihen, että saatettaessa direktiivejä kansallisesti voimaan, olennaista on varmistua siitä, että direktiivien sisältö on yhteensovitettavissa kansallisten vahingonkorvausoikeuden yleisten oppien kanssa. Tulisi varmistua myös siitä, ettei direktiivin kansallinen voimaansaattaminen laajenna ennakoimattomasti vastuukysymyksiä.

Ehdotusten prosessuaaliset vaikutukset

Ehdotetun tekoälydirektiivin merkittävimpänä prosessuaalisena muutoksena käräjäoikeus pitää ennakollisen editiovaatimuksen saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi uudessa niin sanotussa pre-trial discovery -menettelyssä.

Kuten ehdotuksien vaikutuksien arviointia koskevassa osiossa on todettu, Suomessa ei ole käytössä erillistä menettelyä ennakollista editiovaatimusta koskien. Asiakirjoja voidaan ensisijaisesti määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen vasta vireillä olevassa oikeudenkäynnissä ja hyvin rajoitetuin edellytyksin ennen oikeudenkäyntiä, jos on olemassa vaara, että todiste häviää tai se voidaan vain vaikeuksin esittää myöhemmin.

Käräjäoikeus suhtautuu varauksellisesti tekoälyvastuudirektiiviä koskevan ehdotuksen tarkoittamaan pre-trial -discovery -menettelyn käyttöönottoon. Menettely on kansallisesti poikkeuksellinen ja pre-trial -discoveryn käyttöönotto merkitsisi uutta oikeudenkäyntimenettelyn tyyppiä tuomioistuimissa. Kysymys ei ole käräjäoikeuden näkemyksen mukaan hakemuslainkäytöstä sen perinteisessä merkityksessä. Mikäli menettelyn kuitenkin katsotaan olevan välttämätön ehdotuksen tavoitteiden saavuttamiseksi, tulee varmistua siitä, että menettely on yhteensovitettavissa olemassa olevaan prosessioikeudelliseen säännöstöön.

Mikäli pre-trial -discovery -menettely otettaisiin käyttöön, tulee varmistua menettelysäännösten selkeydestä. Arvioitavaksi tulisi ottaa ne edellytykset, joiden tulee täyttyä pre-trial -discovery-menettelyyn pääsemiseksi ja se, tulisiko tuomioistuinten harkintavallassa olla mahdollisen uhkasakon asettaminen todistelun esittämisen turvaamiseksi. Arvioitavaksi tulisi myös ottaa se, tulisiko pääasia saattaa vireille myös yleiseen tuomioistuimeen ja tulisiko pääasian vireille saattaminen tapahtua sille asetetussa määräajassa. Käräjäoikeuden arvion mukaan ennen oikeudenkäyntiä tapahtuva editiovaatimuksen käsittely vaatii erillisen säännöksen.

Ehdotusten taloudelliset vaikutukset

Ehdotuksilla on käräjäoikeuden mukaan väistämättä taloudellisia vaikutuksia yleisten tuomioistuinten toimintaedellytyksiin.

Ehdotusten näkyvimmät vaikutukset tuomioistuimissa olisivat todennäköisesti vahingonkorvausoikeudellisten juttujen määrän kasvu ja uusien juttutyyppien ja pre-trial -discovery -menettelyn myötä kasvanut resurssi- ja koulutustarve.

Pre-trial discovery -menettely tarkoittaisi käytännössä uudentyyppisten hakemusasioiden käsittelemistä yleisissä tuomioistuimissa. Uusi oikeudenkäyntimenettely ja oletettavasti vaikean uuden substanssin käsitteleminen tuomioistuimissa vaatii tuomareiden kouluttamista niin juttujen substanssin kuin prosessioikeudellisten kysymysten suhteen.

Ehdotusten voimaantulon myötä on arvioitavissa, että vahingonkorvauskanteiden määrä tulee kasvamaan. Aiheutuva henkilötyövuosikustannus on riippuvainen käsiteltäväksi tulevien asioiden vuosittaisesta määrästä.

Käräjäoikeus toteaa, että ehdotusten taloudelliset vaikutukset tulee ottaa huomioon tuomioistuinten oikeudenhoidon lisäresursseissa ja huolehtia resurssien riittävyydestä. Lisäresurssitarvetta on tässä vaiheessa käytännössä mahdotonta arvioida yksityiskohtaisesti. Ehdotusten taloudellisten vaikutusten arviointi tulee tehdä perusteellisesti myöhemmässä vaiheessa. Muilta osin käräjäoikeudella ei ole huomautettavaa kirjelmässä esitettyyn.

Voimaansaattaminen

Direktiivin kansallinen voimaansaattamisen tulisi tehdä nopeasti. Käräjäoikeus pitää epätoivottavana tilannetta, jossa jouduttaisiin soveltamaan suoraan direktiiviä. Käräjäoikeus yhtyy valtioneuvoston kantaan kuuden kuukauden siirtymäajasta, minkä turvin tuomioistuimet voivat valmistautua muuttuvien säännösten soveltamiseen.

Lausunnon ovat valmistelleet laamanni Sirpa Pakkala ja käräjätuomari Veera Kankaanrinta.

Helsingissä 17.11.2022

Helsingin käräjäoikeus
Sirpa Pakkala
laamanni